
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.13

Ю.В. Лисюк

кандидат юридичних наук, доцент
Одеський державний університет внутрішніх справ

СЛІДЧИЙ СУДДЯ ЯК ГАРАНТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті надано поняття слідчого судді як спеціального процесуального суб'єкта у сфері кримінального провадження. Визначено сутність слідчого судді як гаранта прав людини під час здійснення досудового провадження. Акцентовано увагу на правовому статусі слідчого судді та порядку його діяльності під час здійснення досудового провадження. Окреслено повноваження слідчого судді та приділено окрему увагу повноваженням стосовно надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій під час досудового розслідування.

Ключові слова: права людини, свобода людини, слідчий суддя, досудове провадження, кримінальне провадження.

Кожна правова та демократична держава, якою Україна прагне бути, повинна рідше відстоювати та захищати права і свободи людини, оскільки вони є найважливішими чинниками процесів, що відбуваються в державі, дотримання яких зміцнює правовий статус держави, надає додаткові гарантії для її подальшого розвитку. Відповідно до Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Гарантування прав і свобод людини є головним обов'язком кожної держави, оскільки держава відповідає перед людиною та суспільством за свою діяльність [1].

Будь-які зміни, які відбуваються в державі, – це знак того, що держава працює, постійно здійснює пошук нових ідей та використовує певний потенціал можливостей для свого подальшого розвитку. Прийняття нових нормативно-правових актів, які кардинально відрізняються від попередніх та повністю змінюють правову лінію, є свідченням прогресивної політики держави й усвідомлення національних інтересів держави.

Одним із таких кроків держави щодо створення нових прогресивних механізмів реалізації правової політики стало прийняття нового Кримінального процесуального

кодексу України (далі – Кодекс) 13 квітня 2012 р., що, безумовно, посприло значному посиленню ролі прав і свобод людини в Україні. Цей нормативно-правовий акт умістив у собі сучасні правові та демократичні норми, які використовуються в багатьох країнах світу задля належного, ефективного захисту прав і свобод людини в разі їх порушень, а також для забезпечення прав людини під час здійснення кримінального провадження [2].

Мета статті – надати визначення поняття слідчого судді та його правового статусу відповідно до кримінального процесуального законодавства; визначити повноваження слідчого судді та акцентувати увагу на окремих аспектах процесуальної діяльності слідчого судді під час здійснення досудового провадження.

Кримінальний процесуальний кодекс включив у себе низку положень, які до його прийняття не використовувались у кримінальному процесуальному законодавстві України та були визначені як новели. Зокрема, на особливу увагу заслуговують питання участі слідчого судді під час здійснення досудового провадження. Запровадження нового спеціального процесуального суб'єкта в кримінальному провадженні – слідчого судді – було здійснено для врегулювання питань, пов'язаних із забезпеченням судового контролю за дотриманням

прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні. Таким чином, питання участі слідчого судді в кримінальному провадженні є актуальним та потребує більш детального дослідження науковцями і фахівцями в цій галузі права.

Вивченню різних аспектів діяльності слідчого судді щодо забезпечення судового контролю за дотриманням прав і свобод людини під час здійснення досудового провадження приділено значну увагу в науковій літературі, зокрема в працях Ю.П. Аленіна, В.Д. Бринцева, Ю.М. Грошевого, В.Т. Мальяренка, Ю.В. Скрипіної, А.Р. Туманянц та ін.

Згідно з нормами п. 18 ст. 3 Кодексу, слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 цього Кодексу, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду [2, ст. 3].

Правовий статус та порядок діяльності слідчого судді регулюються низкою нормативно-правових і підзаконних нормативно-правових актів, серед яких основними є Кодекс та Закон України “Про судоустрій і статус суддів”. Отже, відповідно до положень Кодексу, за своїм правовим статусом слідчий суддя є суддею місцевого чи апеляційного суду. Із цього приводу треба зазначити, що між ними існує певна відмінність, а саме в порядку призначення. Слідчий суддя місцевого суду обирається зборами суддів цього суду, а стосовно слідчого судді апеляційних судів законодавець визначив, що цією особою повинен бути голова апеляційного суду. Однак інші судді цього суду також можуть виконувати ці функції, але вже за наказом голови цього суду.

Після прийняття Кодексу були внесені відповідні зміни та доповнення до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 серпня 2010 р. № 2453-VI. Згідно з ч. 5 ст. 21 Закону передбачено, що слідчий суддя обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду на строк не більше ніж три роки і може бути переобраний повторно. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов’язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення [3, ст. 21].

При цьому в Законі немає жодних вимог чи обмежень до кандидата на виконання функцій слідчого судді, не встановлено мінімальну чи максимальну кількість слідчих

суддів у певному суді залежно від загальної кількості суддів цього суду, не передбачено жодної залежності набуття особою цього статусу щодо спеціалізації цього судді в певній категорії справ. Також Закон не встановлює і не регламентує порядку висунення претендентів на цей статус, порядку скликання та проведення зборів суддів, їх кворуму, необхідної кількості голосів за обрання особи; щодо строку, на який обирається слідчий суддя, тощо [4].

Відповідно до ч. 3 ст. 35 Кодексу, визначення слідчого судді для конкретного судового провадження здійснюється автоматизованою системою документообігу суду під час реєстрації відповідних матеріалів, скарги, клопотання, заяви чи іншого процесуального документа за принципом вірогідності, який ураховує кількість проваджень, що знаходяться на розгляді у суддів, заборону брати участь у перевірці вироків та ухвал для судді, який брав участь в ухваленні вироку або ухвали, про перевірку яких порушується питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрадянженні та закінчення терміну їх повноважень. Після визначення для конкретного судового провадження слідчого судді не допускається внесення змін до реєстраційних даних щодо цього провадження, а також видалення цих даних з автоматизованої системи документообігу суду, крім випадків, установлених законом [1, ст. 35].

Відповідно до положень Кодексу, слідчий суддя отримав велику кількість повноважень, які доцільно розділити на окремі групи, зокрема:

- розгляд питань щодо застосування, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження;
- нагляд за дотриманням законності в питаннях затримання особи та утримання її під вартою;
- надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій під час досудового розслідування;
- розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування;
- розгляд питань під час здійснення кримінального провадження в межах міжнародного співробітництва [4].

Серед цих повноважень, на наш погляд, більш детальному аналізу підлягають повноваження стосовно надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій під час досудового розслідування та пов’язаних з ними окремих процесуальних дій. Це пов’язано ще й з тим, що на сьогодні в Україні склалася досить тяжка ситуація із захистом прав і свобод людини, тому ці питання набувають ще більшої актуальності, ніж у попередні роки.

До основних повноважень слідчого судді в частині надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій під час здійснення до-

судового розслідування належать такі, як: допит під час досудового розслідування свідка або потерпілого у справі, якщо існує ризик того, що така особа з певних причин не зможе надати такі докази пізніше під час судового розгляду справи. Крім цього, необхідно зазначити, що, відповідно до норм ст. 225, ч. 2 ст. 232 Кодексу, такий допит може бути проведений і в режимі відеоконференції; надання дозволу на проникнення до житла чи іншого володіння особи, при цьому згідно із ст. 233 Кодексу під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке перебуває у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також усі складові частини такого приміщення; згідно із ст. 234–236 Кодексу, надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи; відповідно до положень ч. 5 ст. 240 Кодексу, надання дозволу на проведення слідчого експерименту в житлі або іншому володінні особи, якщо добровільна згода цієї особи на проведення такого експерименту відсутня; згідно із нормами ч. 10 ст. 290 Кодексу, у разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів [4; 5].

Отже, вищезазначені основні повноваження слідчого судді, які стосуються надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій, є фундаментальними та повинні виконуватися тільки у правовому полі на підставі чинних нормативно-правових актів, однак на сьогодні ці функції виконуються, так би мовити, щоб виконуватися, а не заради людини та її захисту від протиправних посягань. Особливо це стало відчутним після останніх подій в Україні в кінці 2013 – на початку 2014 р., які схвилювали всю країну та міжнародну спільноту та, на жаль, у черговий раз показали неспроможність слідчих суддів та інших посадових осіб виконувати свої обов'язки належним чином.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна дійти висновку про те, що прова-

дження в Кодексі нової фігури – такого спеціального процесуального суб'єкта в кримінальному провадженні, як слідчий суддя, – ще нічого не означає, оскільки для забезпечення ефективності та дієвості слідчого судді необхідні правосвідомість, професіоналізм і чітке дотримання норм Кодексу. Крім того, значну роль у забезпеченні судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб під час здійснення досудового провадження буде відігравати системність і послідовність дій слідчих суддів, які повинні, насамперед, пам'ятати про непорушність прав і свобод людини.

На сьогодні можна констатувати, що інститут слідчого судді є одним з найбільш ретельно й детально регламентованих інститутів у галузі кримінального процесуального права, хоча проблемних питань залишається багато, особливо щодо практичного застосування окремих положень Кодексу в цій сфері. Але не всі дії слідчих суддів під час здійснення досудового провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України спрямовані на захист прав і свобод людини, хоча Кодекс є демократичним, а основою його є захист прав і свобод людини.

Список використаної літератури

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
4. Іваненко І.В. Інститут слідчого судді за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [Електронний ресурс] / І.В. Іваненко. – Режим доступу: <http://cka.court.gov.ua/sud2390/practice/uzagalnennja/0001/>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2014.

Лысюк Ю.В. Следственный судья как гарант прав человека в досудебном производстве

В статье рассматривается понятие следственного судьи как специального процессуального субъекта в сфере уголовного производства. Определяется сущность следственного судьи как гаранта прав человека при осуществлении досудебного производства. Акцентируется внимание на правовом статусе следственного судьи и порядке его деятельности при осуществлении досудебного производства. Описываются полномочия следственного судьи, уделяется особое

внимание полномочиям по предоставлению разрешений на совершение отдельных следственных действий в ходе досудебного расследования.

Ключевые слова: права человека, свобода человека, досудебное производство, уголовное производство.

Lysyuk Yu. The Investigating Judge as a Guarantor of Human Rights in Pre-Trial Proceedings

Complete the development and establishment of the democratic state will depend on the availability of modern progressive regulatory acts aimed at radical change of the existing legislation, which in turn will contribute to providing all-round national interests, most of which is respect for human rights and freedoms.

Human rights and freedoms fill every sphere of social life and are recognized as a major factor in any branch of law, among which should be considered the scope of the criminal procedure law. It is in this area has recently undergone profound changes in the law, which resulted in the adoption of the new Criminal Procedure Code of the modern European standards. The Code also published a lot of new regulations and modern novels; including special place was given to the introduction of a new special procedure subject, as the investigating judge. A key task of the investigating judge in the criminal proceedings is to ensure judicial review of compliance with human rights and freedoms during the pre-trial proceedings. The legal status of the procedure and the procedure for the election of procedural activities investigating judge in pre-trial proceedings is governed by special laws and codes.

Process activities investigating judge as the guarantor of human rights in pre-trial proceedings shall be subject to their authority, including a major is considered permitting the commission of specific investigative actions during the preliminary investigation. Providing investigating judge permits the execution of certain investigative powers are fundamental and represent a fairly complicated process, because to individual investigations include examination, search homes, and other investigative experiment.

Ensuring adequate judicial control, efficiency and legitimacy of judicial decisions rendered on the rights and freedoms of people in pre-trial proceedings will depend on the systematic approach investigating judge to the task in accordance with the general principles of criminal proceedings.

Key words: human rights, human freedom, pretrial proceeding, criminal proceeding.